

ضرورت مذاکرات بین‌المللی برای مهار پیامدهای تحریم و دستیابی به شکوفایی اقتصادی

محمد رضا فرزنانگان *

مرکز پژوهش‌های خاورمیانه، دانشگاه ماربورگ، آلمان.

چکیده	مشخصات مقاله
تحریم‌های بین‌المللی اعمال‌شده علیه ایران در فاصله سال‌های ۲۰۱۲ تا ۲۰۱۹م تأثیرهای عمیق و فراگیری بر اقتصاد کشور گذاشته است. یافته‌های این مطالعه نشان می‌دهد که این تحریم‌ها به‌طور متوسط سالانه ۳۶۰۰ دلار از درآمد سرانه ایرانیان (بر اساس برابری قدرت خرید) کاسته و شکاف محسوسی میان ایران و کشورهای دارای شرایط حکمرانی مشابه ایجاد کرده است. به‌علاوه، تحریم‌ها باعث شده است میانگین سالانه ۱۱ واحد درصدی در سهم طبقه متوسط از جمعیت کاهش یابد؛ بخشی از این جمعیت به گروه‌های کم‌درآمد تنزل یافته یا به مهاجرت روی آورده‌اند. شاخص‌هایی نظیر تشکیل سرمایه ثابت ناخالص، حجم تجارت خارجی، و سطح اشتغال غیررسمی نیز به‌طور معناداری تحت تأثیر منفی قرار گرفته است. در چنین شرایطی، رفع تحریم‌ها از طریق مذاکرات بین‌المللی مسیر احیای اقتصادی را هموار می‌کند، زمینه بازگشت سرمایه‌گذاری در بخش‌های کلیدی مانند انرژی و صنعت را فراهم می‌آورد، و تعامل‌های علمی و فناوریانه کشور را تسهیل می‌کند. همچنین، کاهش نااطمینانی‌های سیاسی و اقتصادی، با افزایش گردشگری و مهار پدیده فرار مغزها همراه خواهد شد. نتایج این مطالعه حاکی از آن است که توافق با ایالات متحده و سایر بازیگران جهانی نه تنها امکان بازگشت ایران به اقتصاد جهانی را فراهم می‌سازد، بلکه منافع مشترکی برای همه طرف‌ها به‌همراه خواهد داشت.	نامه به سردبیر موضوع: اقتصاد حوزه موضوعی: ایران تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۲/۰۳ تاریخ بازنگری: ---- تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۲/۰۴ تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۰۲/۲۰ واژگان کلیدی: تحریم‌های بین‌المللی علیه ایران، درآمد سرانه ایرانیان، شکوفایی اقتصادی، فرار مغزها، مذاکرات ایران و آمریکا.

ارجاع به این مقاله: فرزنانگان م. (۱۴۰۴). «ضرورت مذاکرات بین‌المللی برای مهار پیامدهای تحریم و دستیابی به شکوفایی اقتصادی». *مطالعات کشورها*. ۳(۴): ۶۵۳-۶۵۷. doi: <https://doi.org/10.22059/jcountst.2025.394015.1278>

وبگاه: <https://jcountst.ut.ac.ir> | رایانامه: jcountst@ut.ac.ir
شاپای الکترونیکی: ۹۱۹۳-۲۹۸۰ | ناشر: دانشگاه تهران

۱. مقدمه

اقتصاد ایران تحت تحریم‌ها آسیب‌های قابل توجهی دیده است. در این مقاله در پژوهشی تحلیلی، عملکرد اقتصادی ایران با گروهی از کشورهای مشابه مقایسه شده است؛ این کشورها تا پیش از تحریم‌های ۲۰۱۲ م روند توسعه‌ای مشابهی با ایران داشتند. در این مقایسه این نتیجه حاصل شد که شکاف در خور توجهی میان درآمد سرانه ایران و این کشورها وجود دارد. برآوردها نشان می‌دهد که تحریم‌ها در دوره ۲۰۱۲ تا ۲۰۱۹ م، به‌طور متوسط، سالانه ۳۶۰۰ دلار از درآمد سرانه هر ایرانی (بر اساس برابری قدرت خرید) کاسته است. به عبارت دیگر، هر ایرانی در این بازه زمانی می‌توانست، به‌طور متوسط، سالانه ۳۶۰۰ دلار ثروتمندتر باشد، اگر تحریم‌ها اعمال نمی‌شد.^۱ در این محاسبات، به کیفیت حکمرانی نیز توجه شده است و کشورهایی با وضعیت مشابه ایران، از نظر حکمرانی پیش از تحریم‌ها انتخاب شده‌اند. بنابراین، بعید به نظر می‌رسد که زیان تخمینی، ناشی از مشکلات حکمرانی داخلی ایران باشد.

کاهش درآمد سرانه در ایران، تغییرات در خور توجهی در ساختار اجتماعی کشور به‌همراه داشته است. برآوردهای پژوهش نشان می‌دهد که در نتیجه تحریم‌ها، اندازه طبقه متوسط (افرادی که درآمدی بین ۱۱ تا ۱۱۰ دلار در روز به قیمت‌های برابری قدرت خرید دارند) طی سال‌های ۲۰۱۲ تا ۲۰۱۹ م، به‌طور معناداری کاهش یافته است. اثر متوسط سالانه تحریم‌ها موجب شده است سهم طبقه متوسط از جمعیت کل به میزان حدود ۱۱ واحد درصد در سال، در مقایسه با کشورهای مشابه بدون تحریم، کاهش یابد. این کاهش بیشتر به سمت گروه‌های با درآمد کمتر منتقل شده است. به عبارت دیگر، بخشی از طبقه متوسط به گروه‌های آسیب‌پذیرتر پیوسته و بخش دیگری از کشور مهاجرت کرده‌اند. با توجه به نقش حیاتی طبقه متوسط در مصرف، سرمایه‌گذاری، پس‌انداز و حمایت از اصلاح‌های اقتصادی، تحریم‌ها فشار سنگینی بر اقتصاد ایران وارد کرده است.

علاوه بر این، دلایل دیگری نیز برای نگرانی از آثار تحریم‌ها وجود دارد. شکاف قابل توجهی میان ایران و کشورهای مشابه در شاخص‌هایی مانند تشکیل سرمایه ثابت ناخالص، واردات، صادرات، ارزش افزوده صنعتی و اشتغال غیررسمی مشاهده می‌شود. این هزینه‌ها اهمیت رفع تحریم‌ها و بازگشت ایران به مسیر رشد

۱. برای اطلاعات بیشتر به لینک زیر مراجعه کنید:

https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4882432

اقتصادی پیش از تحریم‌ها را برجسته می‌کند تا سهم بازار ایران در اقتصاد جهانی بازیابی شود.

۲. مذاکره و خنثی‌سازی تحریم‌های اقتصادی

مذاکره با ایالات متحده، در جایگاه اصلی‌ترین کشور اعمال‌کننده تحریم‌ها، گزینه‌ای منطقی برای دولت ایران به‌منظور تغییر مسیر اقتصادی کشور است. این امر به‌ویژه، در شرایطی اهمیت بیشتری پیدا می‌کند که طبقه متوسط در حال نزول گسترده و خطر ناآرامی‌های سیاسی و خشونت افزایش یافته است؛ زیرا هزینه‌های فرصت درگیری کاهش یافته و مشکلات مربوط به اقدام جمعی تحت فشار اقتصادی، به‌ویژه با توجه به ضعف‌های نهادی ایران، در حال کم‌شدن است.^۱ از سوی دیگر، بازیگران خارجی ممکن است فرصت‌های درخور توجهی برای منافع تجاری خود در اقتصاد ایران شناسایی کنند. ایران همچنان بازاری بزرگ با طبقه متوسطی، هرچند تضعیف‌شده، دارد. همچنین، سرمایه‌انسانی در خور توجهی در این کشور وجود دارد که شرایط جذابی برای سرمایه‌گذاران خارجی ایجاد می‌کند. در ایران، در صنایع نفت، گاز و انرژی‌های تجدیدپذیر، فرصت‌های سرمایه‌گذاری مهم وجود دارد.

دانشگاه‌های ایران، به‌ویژه پس از اعتراض‌های ۱۴۰۱م، از تحریم‌ها و انزوای بین‌المللی آسیب دیده‌اند. رفع تحریم‌ها فرصت‌های ممتازی برای همکاری‌های علمی و طرح‌های مشترک با نهادهای غربی فراهم می‌کند و از سرعت فرار مغزها می‌کاهد.

با کاهش خطرهای سیاسی و اقتصادی ناشی از رفع تحریم‌ها، صنعت گردشگری ایران شاهد تحولی چشمگیر خواهد بود. به‌طور کلی، کشورهایی که از انزوای سیاسی خارج می‌شوند، به‌طور متوسط شاهد رشد ورود گردشگر هستند. ایران با دارا بودن بیش از ۳۰ اثر ثبت‌شده در یونسکو و جاذبه‌های طبیعی منحصر به فرد، می‌تواند به یکی از قطب‌های گردشگری منطقه تبدیل شود. این رشد نه تنها موجب رونق مستقیم بخش هتلداری و حمل‌ونقل می‌شود، بلکه آثار جانبی مثبتی بر صنایع دستی، فروشگاه‌های محلی و رستوران‌ها خواهد داشت. همچنین، ادغام مجدد ایران در اقتصاد جهانی مستلزم انطباق با

۱. برای اطلاعات بیشتر به لینک زیر مراجعه کنید:

https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=5073466

استلنداردهای بین‌المللی در حوزه‌هایی مانند شفافیت مالی، حقوق مالکیت و حاکمیت شرکتی خواهد بود. تجربه کشورهای مشابه نشان می‌دهد که چنین فرایندی معمولاً به اصلاح‌های نهادی عمیقی منجر می‌شود. به‌طور مثال، نیاز به جذب سرمایه‌گذاری خارجی مستقیم (FDI)^۱ محرکی برای بهبود شاخص‌های کسب‌وکار، تقویت سیستم قضایی و مبارزه با فساد خواهد بود. این در حالی است که در شرایط تحریم، به‌دلیل محدودیت دسترسی به فناوری‌ها و بازارهای مالی بین‌المللی، انگیزه‌های لازم برای چنین اصلاح‌هایی به‌شدت تضعیف می‌شود. از منظر نظریه بازی‌ها، سناریوی رفع تحریم‌ها را می‌توان «تعادل نش بهینه پارتو» تحلیل کرد که در آن هر دو طرف - ایران و ایالات متحده - با انتخاب راهبرد همکاری به منافع بیشتری نسبت به حالت تقابل دست می‌یابند. برای آمریکا، این توافق فرصت‌های تجاری جدیدی در بازار ۸۵ میلیونی ایران ایجاد می‌کند و از طرفی ثبات منطقه‌ای را افزایش می‌دهد.

۶. نتیجه‌گیری

تحلیل حاضر نشان می‌دهد که تحریم‌های بین‌المللی تأثیرهای مخرب در خور توجهی بر اقتصاد ایران داشته است، از جمله کاهش درآمد سرانه، تضعیف طبقه متوسط، و اختلال در شاخص‌های کلان اقتصادی. با این حال، رفع تحریم‌ها از طریق مذاکرات سازنده، هم به بازایی رشد اقتصادی ایران کمک می‌کند و هم فرصت‌های سودمند تجاری و جغرافیای سیاسی (ژئوپلیتیکی) برای طرف مقابل، به‌ویژه ایالات متحده، ایجاد می‌کند. بهبود فضای کسب‌وکار، گسترش همکاری‌های علمی و فناوری، و احیای صنعت گردشگری از جمله مزایای محتمل این مسیر است. در بلندمدت، این رویکرد نه تنها ثبات اقتصادی ایران را افزایش می‌دهد، بلکه به کاهش تنش‌های منطقه‌ای و تقویت همکاری‌های بین‌المللی می‌انجامد. بنابراین، اتخاذ راهبرد تعامل سازنده، به‌جای تقلیل، انتخابی عقلانی برای تمام ذی‌نفعان محسوب می‌شود.

تعارض منافع

این مقاله مشمول هیچ گونه تعارض منافع نیست.

1. foreign direct investment

اصول اخلاقی

نویسنده در انتشار این مقاله، به‌طور کامل از اخلاق نشر، از جمله سرقت ادبی، سوءرفتار، جعل داده‌ها یا ارسال و انتشار دوگانه پرهیز داشته است؛ منفعت تجاری در این راستا وجود ندارد. این مقاله حاصل تحقیقات خود نویسنده است و اصالت محتوای آن را اعلام داشته‌اند. تألیف این مقاله به هوش مصنوعی داده نشده است.

دسترسی به داده‌ها

در صورت نیاز به اطلاعات بیشتر درخصوص نحوه تجزیه و تحلیل داده‌ها در این مقاله، با نویسنده مکاتبه فرمایید.

کتابنامه

- Farzanegan MR, Gutmann J. (2024). "International sanctions and internal conflict: The case of Iran". *CESifo Working Paper Series No. 11578*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.4689693>.
- Farzanegan MR, Habibi N. (2024). "The effect of international sanctions on the size of the middle class in Iran". *CESifo Working Paper No. 11175*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.4882432>.